

Intro til temadag om leg

Det her oplæg er tænkt som en indledning og rammesætning af dagens tema. Jeg skal ikke komme med nogle svar, men vil mere prøve at anspore til refleksion. Jeg håber at der er et par af mine indledende indspark som vækker genklang og som man har lyst til at tage med sig videre ind i dagen.

Det er ikke så underligt, hvis man har en fornemmelse af, at leg har fået større bevågenhed særligt de seneste fem til ti år - meget bredt set – i stort set alle mulige sammenhænge: indenfor forskning, undervisning, videregående uddannelse og i arbejdslivet. Men når man læser sig ind i området, så har legen altid været et samfundsanliggende som er blevet skrevet om, diskuteret og drøftet. Selvfølgelig særligt i grænseområdet mellem tidlig barndom og dagtilbud og så i overgangen til skolealderen har legen fyldt og optaget, fordi der sker et skifte i børnelivet. Men også ud i det bredere samfundsliv har legen igennem historien givet anledning til faglige drøftelser og sågar politiske kampe.

Når det er sagt så er der dog sket noget i de senere år, der er kommet en del udviklingsprojekter til, forskningsinteressen i leg har været stigende og der er fonde som muliggør undersøgelser og projekter med leg som omdrejningspunkt. Spørgsmålet er hvorfor. Og i forlængelse af et spørgsmål om hvorfor er man også nødt til at spørge: hvordan skal der arbejdes med leg?

Jeg skal understrege, at jeg taler om leg i den bredeste forstand her, at leg nok ikke bare er leg uanset hvor vi er henne i et barns livsbane, børnehave, indskoling, udskoling, ungdomsuddannelse.

Samtidig med at vi i dag kigger på de muligheder og begrænsninger som legende tilgange i eksterne læringsmiljøer indebærer lige her og nu, kan vi også forholde os lidt til legens historie, hvordan den er blevet betragtet, men også hvordan der bliver leget i andre samfund end vores eget, for derigennem nysgerrigt at undersøge, hvorfor og hvordan leg som begreb og praksis fylder mere i uddannelses- og museumsverdenen.

Risikoen for at alt bliver set gennem den samme linse

Når et begreb om leg – eller andre ideer – begynder at brede sig, er der brug for at vi bliver ekstra dygtige til at formulere os om, hvordan og hvorfor vi arbejder med leg. Hvad sker der når leg ikke længere er noget som kun knytter sig til de mindre børns liv og hverdag, men er noget som alle aldersgrupper skal gøre og deltage i og tænkes at have gavn af? Er der ikke risiko for en form for begrebsimperialisme, hvor leg som praksis og begreb møver sig ind på og over andre praksisser og begreber, bliver en samlebetegnelse for alt andet som ikke kaldes for leg, men kan falde ind under det eller approprieres af det: kreativitet, flowtilstand, eksperimenter, undersøgelse, rollespil,

social interaktion og deltagelse, for blot at nævne nogle få. Eller er der et uforløst potentiale i at undersøge eksisterende begreber og praksisser med nye briller på, kan et par legebriller give nye forståelser af det vi ser ske og måske pege på nye handlemuligheder?

Mange eller måske endda alle leger livet igennem, men der sker noget afgørende væsentligt når vi kobler legen ind i eller sammen med undervisning som vi bliver nødt til at forholde os til. Hvad er forholdet mellem leg og undervisning og hvordan kan de to begreber, ja, lege sammen? Leg beskrives i ordbogen som en underholdende aktivitet som især børn organiserer eller spontant udfører eller deltager i for fornøjelsens skyld. Og i overført betydning beskrives leg som en aktivitet der er præget af dumdristighed, tankeløshed, tilfældighed, fantasi og sjov. Undervisning beskrives derimod som systematisk bibringelse af kundskaber eller færdigheder indenfor et fag eller emne. Der kan utvivlsomt findes andre beskrivelser som ligger tættere på hinanden, men forskellen er i hvert fald illustrativ og peger på behovet for drøftelser af hvordan vi kan koble leg og undervisning uden at det nødvendigvis er på bekostning af det som netop karakteriserer de to ting, legen og undervisningen.

Instrumentalisering af legen

At instrumentalisere betyder at udnytte eller bruge som instrument i en bestemt sammenhæng. John Huizinga skrev i 1938 i bogen Homo Ludens, det legende menneske, at leg er fri, ja, faktisk frihed. Han skrev også at legen ikke er forbundet med nogle materielle interesser og at ingen økonomisk vinding kan opnås af den.

Forsker Helle Marie Skovbjerg skriver i artiklen 'Leg og dannelse' at legen i dag *“først og fremmest (er) knyttet til sin ydre værdi, og ofte vurderes i forhold til, hvad den kan gøre godt for. Legen instrumentaliseres på den måde, når den knyttes sammen med læring, innovation, kreativitet og sundhed med henblik på at sikre motorkraft for aktiviteter, der af den ene eller den anden grund er knap så attraktive.*

Legen skal være fri – eller i hvert fald ikke spændt for en vogn. Spørgsmålet må dog også være om fri leg overhovedet er foreneligt med den pædagogiske opgave? Jeg tvivler på at man kan finde særligt mange mennesker der arbejder pædagogisk som synes at en fri og uhæmmet leg er nogen særligt god ide. Vil pædagogen ikke gribe ind i legen, hvis hun ser at den er ved at gå galt eller hvis legen eller fælleskabet i og omkring den kan styrkes eller støttes? Og mon ikke at læreren der anvender rollespil eller historiefortælling i sin undervisning trods alt har et blik for at fagligheden til stadighed er et væsentligt forankringspunkt eller mål?

Så hvad er legens formål?

Platon skrev følgende om musikalske eksperimenter: *En sådan lovløshed kryber ind ubemærket, fordi den opfattes som en form for leg, der synes at være uskadelig. Men*

langsomt trænger den ind i folks karakter og handlinger. Den manifesterer sig først i småting, men ender med at undergrave alle sociale og juridiske normer, indtil den til sidst skaber totalt kaos både i det private og i det offentlige liv.

Jens Erik Kristensen, lektor ved DPU fortæller i artiklen *Legen skal forme børn til fremtidens gode borgere*, uddyber Platons tekst: børns lege skulle være en efterligning af de voksnes liv, en forberedelse til deres fremtidige voksenliv, legen skulle imitere og bekræfte den gældende samfundsorden. Leg foregik under opsyn og med de voksnes indgriben. Den frie leg var en potentiel trussel mod staten i en sådan grad, at børn der fandt på deres egne lege ville vokse op og blive til borgere der var anderledes end deres forfædre og derfor ville forsøge at påvirke og ændre samfundets love.

Legen skabte altså mennesker der tænkte anderledes end de foregående generationer – og det var farlige sager.

Leg og kulturelle forskelle

I The Cambridge Handbook of Play skriver antropologen Adam Boyette om leg blandt oprindelige folk eller stammefolk. Han skriver at legens væsentligste formål er at udvikle børnenes færdigheder og sociale normer gennem fri leg. Børnene lærer ved at imitere voksne og deltage i aktiviteter som samarbejde, deling og ritualer. Den høje grad af autonomi og fraværet af hierarkier gør legen til en naturlig del af deres udvikling, hvor børn også lærer om naturen og kulturen omkring dem. Legen er præget af samarbejde og respekt og har ikke en klar skelnen mellem arbejde og leg. Legen er ikke konkurrencepræget - hvilket også er værd at dvæle lidt ved. Det handler ikke om at vinde eller være strategisk. Legens formål er at fremme fællesskabsfølelsen og forberede børnene til livet i et egalitært samfund.

Hvad kan vi lære af det i vestlige samfund, i Danmark? Hvad er legens formål i et gennemindustrialiseret og højteknologisk videnssamfund, hvor der ikke (kun) er brug for at videreføre og bevare, hvor hierarkier er accepterede og hvor konkurrence tilskyndes? Hvilket formål har legen så? Hvis Platon mente at legen var velegnet til at være systembevarende. Hvad er så dens formål i dag?

Er der en tendens til at legen oftest bliver brugt i baner der peger i retning af at udvikle kompetencer der kan omvælte, disrupte og forstyrre? Spænder vi måske endda ofte legen for en vogn der handler om at udvikle og danne mennesker som netop er i stand til at være i den type samfund, et samfund hvor brud med fortiden ikke bare anses som et nødvendigt onde, men som en væsentlig måde at blive ved med at omstille samfundet på, fordi jobfunktioner konstant forsvinder og erstattes af nye?

Og hvad er legens formål i eksterne læringsmiljøer? På et naturcenter, et museum, en stenalderboplads, et oplevelsescenter? Hvordan kan legen kædes sammen med de formål der er for museerne?

Og bør vi overhovedet tale om et formål for legen? Er det ikke netop vigtigt, at der findes voksenfri rum, områder hvor børnene ikke overvåges, ikke klientgøres, et rum, hvor mål og strukturer ikke findes på forhånd, men opdages og leges frem eller slet og ret aldrig er til stede fordi det nu engang lige var sådan legen udviklede sig? Alle har brug for frirum. Legen skal være nytteløs som forsker Lars Geer Hammershøj udtrykker det i artiklen *Lad dem nu bare lege!*

Og så vil jeg forsøge så småt at vende tilbage til min indledning. For jeg startede med at sætte fokus på legens fremvækst de senere år. Men den har været diskuteret og behandlet længere tilbage i en dansk kontekst tekst.

”Det barn, som ikke leger, er ikke sundt,” skrev psykolog Anne-Marie Nørvig i 1940 i bogen *Det sunde barn og dets forældre*.

Omkring år 1900 blev barndommen videnskabeliggjort, og børns leg fik ny betydning som vigtig for deres udvikling. Det står i artiklen *Da børns leg blev en videnskab*. Dette nye syn på barndommen medførte legetøj, der stimulerede fantasi og fri leg, der kom børneværelser og legepladser til. Med udviklingspsykologiens fremkomst og en professionalisering af omsorgen blev der større fokus på, hvad børn har brug for på forskellige udviklingstrin – og her var legen altså et væsentligt element.

Og derfra kunne man trække nogle røde tråde til i dag, men det vil jeg ikke bruge tid på her, men blot slutte af med at lægge op til følgende overvejelse for i dag: hvad er legens formål og rolle i forhold til undervisning i eksterne læringsmiljøer? Hvordan kan vi arbejde med leg i eksterne læringsmiljøer, hvordan kan vi inddrage legende tilgange i undervisningen, og hvordan kan det være i samklang med den viden vi har om god undervisning på museer og andre eksterne læringsmiljøer? Det er nogle af de ting vi skal undersøge sammen i dag. Og måske skal vi lege os frem til nogle af svarene.